

שאלות ותשובות מפי הרב עובדיה יוסף שליט"א בן הרב יעקב יוסף זצ"ל מתוך התוכנית ברדיו מורשת ביום רביעי בשעה 21:00

ב. היות ומדובר בתפלה, שיש בה בעיה איך יכול להמשיך להתפלל מכח ספק, ודוקא כשמדובר בברכה אחת, מרן היקל את כל הקולות בסימן רט, אבל כשהוא באמצע התפלה הדין חמור יותר, ולכן מרן חיבר לחומרא את ב' הדעות, גם דעתו, וגם תוכ"ד. ולפי זה יצא שאם סיים את התפלה, לא אומרים לו שיחזור ולהתפלל.

אך הקושי בהסבר זה הוא א"כ מדוע בדין של האל הקדוש, ותיקן תוכ"ד ואמר המלך הקדוש יצא, הרי שם לא אמר מרן שמדובר דוקא באופן שידע בשם ה' שהוא עשי"ת? וכתב הפרמ"ג שבאמת גם שם מדובר שידע שצריך לומר המלך, ודוחק, ויש לישב לפי הביאור של האור לציון ח"א (סימן ז), ששונה דין של האל הקדוש שאינו דין של ברכה אלא אזכרה, ולכן אין צריך כוונה בשם ה', וע"ש.

ג. היותר נראה לומר שבמקדש השבת שונה הדין מכל מקום אחר, כי היות והמילים "ישראל והזמנים" אינו תיקון לאמירה של "שבת", כיון שיש מצבים וימים שבהם יש גם שבת וגם יו"ט, לכן כאשר הוא מכין גם בשם ה' בזה מרויחים דעת הרמב"ם שהמחשבה בשם ה' קובעת, ועוד אולי נחשב לתיקון שאינו שבת.

שאלה – אשה ששכחה ולא בירכה על נרות שבת, ונזכרה לאחר ההדלקה, האם יכולה לברך אחר הדלקה?

תשובה – אינה יכולה לברך שוב, ותברך בלא שם ומלכות. ואם עדיין לא הגיע זמן שבת ולא קיבלה עליה שבת כגון שעשתה תנאי, אפשר לכבות את הנרות ולהדליקם מחדש בברכה. כמש"כ בברכת יהודה ברכה ח"א (סי' כח), שעושים ברכה שא"צ במקום מחלוקת פוסקים, ע"ש.

זקוק לה לענין נר שבת, ולדינא ק"ל שזקוק לה כמש"כ בנתיב חיים סי' רסד שכך משמע מהגמרא בשבת כא [אך בפרמ"ג מש"כ בתחילת הסימן תמה מדוע לא אמרו טעם זה] וכ"ש שהוא כיבה בידים שבזה כתב בפרמ"ג בסי' תרעה שגם בנר חנוכה אמרין כבתה זקוק לה אבל בלא ברכה. ע"ש. על אף שאמרו גם על נר שבת הדלקה עושה מצוה, וכמש"כ בב"ח בסי' תרעה משם המרדכי ובמג"א (סי' רסג ס"ק כג). ומשנ"ב (ס"ק מח), הוא רק לענין של הדלקה במקומו, וע"ש.

לענין לברך אחר הדלקה אי אפשר משני סיבות. א. היות וישנה מחלוקת גדולה האם אפשר לברך בנרות שבת אחר הדלקה, ויש שרוצים ליישב את המנהג לברך אחר הדלקה [ועמש"כ בגליון 20], בזה שהיא מצוה נמשכת ואפשר לברך לאחר מיכן. וכך דעת הרב הלכה ברורה (בסימן רסג, ובאוצרות יוסף סימן ג) מעיקר הדין, וכן דעת הרב יהודה ברכה בספרו ברכת יהודה וביועץ שמואל חלק כ, [ולכן יש להעיר על מה שהבאנו בשאלה הקודמת, שכתב בהלכה ברורה, שאם הדליק נרות לא יכול לברך שוב, והלא לשיטתו אפשר לברך אחר עשייתו]. אבל לדינא אין לסמוך על זה.

א. שאז צריך לשנות את נוסח הברכה ולומר "על הדלקת" ולא "להדליק", (וכמש"כ בגליון 20), שעל אף שכתב מרן (בסימן ל, סעיף ג), "היה רוצה לצאת לדרך בהשכמה, מניחם, וכשיגיע זמן ימשמש בהם ויברך" (וכן בס' ח, סעיף י לגבי ציצית "אם לובש טלית קטן בעוד שאין ידיו נקיות, ילבשנו בלא ברכה, וכשיטול ידיו ימשמש בציצית ויברך עליו"), כיון שהיא מצוה נמשכת. מ"מ הרמב"ם (פרק יא מהלכות ברכות הלכה טו) כבר כתב לחלק בנוסח הברכה, כשמברך לפני עשיית המצוה צריך לברך "להתעטף" ו"להניח", אבל כשמברך על מצוה נמשכת צריך לברך "על מצות", ולכן בלולב שדינו שיוצא בו י"ח מיד כשהגביהו, מברך על נטילת לולב. ולא ליטול לולב, וכתב בכלבו שאם לא ברך כך ברכתו לבטלה. והב"ד בשרשי הים שם, [והעיר הראב"ד מדברי הרמב"ם בהלכה ה, וכתבו מפרשי הרמב"ם שכאן בהלכה טו פירט יותר משם, וכמש"כ באהלי יצחק ובבן ידיד ומרכבת המשנה אלפנדר, ומעשה רוקח, בשו"ת הרדב"ז ללשונות הרמב"ם, ולא כיצחק ירנן]. ולכן באופן שמשמש צריך לשנות את נוסח הברכה ולברך "על", ואנחנו לא אוהבים לשנות נוסח ברכה שנתקנה על פי הסוד כמש"כ החיד"א בברכ"י, ולכן עדיף להוריד את הטלית ולברך. ולא כמש"כ בילקו"י להביא משם הר צבי ח"א (סי' יא), בשם השאגת אריה שמישב שאפשר לומר גם ככה"ג לשון להתעטף ומה שיכול להוריד נחשב כעושה מעשה, יעו"ש. ונשמט מהם הדיון ברמב"ם בסעיף טו. [וכל זה חוץ מהדין שצריך לברך דוקא על

איש איש כי תשטה אשתו, חז"ל דרשו אין אדם חוטא אלא אם כן נכנסת בו רוח שטות, ובביאור הדברים כתב הרמב"ם בפירושו המשנה במסכת חגיגה (פרק ב משנה א), וז"ל, והתבונן בביטוי הנפלא הזה האמור בעור אלהי באמרו כל שלא חס על כבוד קונו, ראוי לו שלא בא לעולם, הכוונה בזה מי שלא חס על שכלו, כי השכל הוא כבוד ה'. וכיון שאינו יודע ערך הדבר הזה שניתן לו הרי הוא מופקר בידי תאותיו ונעשה כבהמה, וכך אמרו מאי שלא חס על כבוד קונו זה העובר עברה בסתר, ואמרו במקום אחר אין המנאפים מנאפים עד שתכנס בהם רוח שטות, וזה אמת, לפי שבעת התאוה איזו תאוה שתהיה אין השכל שלם. עכ"ד. הרי שהוא ענין של מוח שליט על הלב, וכתנאי בפרק כד ביאר באריכות, שאין הפרש אם אדם עובר על רצון ה' אם הוא בדבר קטן או גדול הכל נקרא מרידה בה' [ע' בלק"ש ח"ב פרשת בהעלותך שברצון ה' אין גדר של עושה חצי רצון, ולכן אם יכול לעשותו יותר בשלימות ועושה פחות ממה שיכל נחשב לו שלא עשה רצון ה' כלל]. ומה שיש חילוק בין אם עבר על שאר עבירות הקלות או שעבר על החמורות כגון ע"ז ג"ע ושפיכות דמים, שרק אלו ביהרג ואל יעבור, אע"פ שהכל נחשב למרידה, הוא גזירת הכתוב, (שהרי קי"ל שמומר לעריות כשר לשחיטה, משא"כ מומר לשבת, ופיקוח נפש דוחה שבת ולא עריות), ומדוע אדם מוכן למות על קידוש ה' ולא לעבור על הקשות, משא"כ גבי שאר עבירות שהוא קושי הרבה יותר קטן מלמות, ובכל זאת עובר עבירות, וזהו מפני רוח שטות, ע"ש. ועוד האריך בזה בקונטרס ומעין יצא מבית ה' לאדמו"ר הרש"ב, ובבבלי יקר פרשת וישלח (פסוק כה), כתב, כי סמא"ל מתחלף בענבם באלפ"א בית"א ואותיות שניות, כי כמו שהיין היוצא מן הענבים כשהוא משכר את האדם הרי הוא כעיוור בסתם עיניו, כמו שנאמר (בראשית מט יב) חכלילי עינים מיין, וסתם שיכור הולך כעיוור וסומא, כך סמאל זה שותפו, כל מזימותיו לסמא עיני שכל האדם עד אשר לא יוכל לראות את השמש. ואם כן הענבים מסמאים עין הגשמי, וזה סמאל שותפו מעורר עין השכלי, שלא יראה במראות האל וזהו סמאל מלה מורכבת. עכ"ד. הרי שתפקיד האדם להשתמש מאוד בשכלו ולא להגרר אחר רצונותיו בלא חשיבה, וזהו גדר של רוח שטות.

הלכות ברכות ושבת
שאלה – אשה שטעתה ובירכה על נרות שבת, להדליק נר של יום טוב, האם יצאה ידי חובה?

תשובה – היות וכוונתה בברכה היתה לברך על של שבת יצאה י"ח. האחרונים כתבו שאי אפשר לצאת ידי חובה באמירה של יום טוב במקום שבת, היות ושבת לא מוגדר כיום טוב, [משא"כ להיפך שאם בירכה על יום טוב "של שבת" יצאה ידי חובה, כי יום טוב נקרא אף שבת].

והנה מרן בסימן רט סעיף א בסתם פסק את דברי הרמב"ם שאם טעה בדיבור והוציא מפיו דבר אחר שלא נצרך אליו, [אף שלא קשור לברכתו כלל], היות ובשם ומלכות חשב לברך נכון, על כן יצא בזה ידי חובה. כך גם אצלנו יצאה ידי חובתה היות וידעה שהוא שבת, ורק סיימה בטעות, ולכן יצאה ידי חובה, ולא כמש"כ בהלכה ברורה (סימן רסג עמוד רנ), שלא יצאה ידי חובתה.

אמנם יש להקשות שמרן לכאורה חזר בו בסימן תפ"ז שכתב, וז"ל, וחותר מקדש ישראל והזמנים, ואם אמר מקדש השבת, וחזר בו תוך כדי דיבור, יצא אחרי שהוא יודע שהוא יום טוב. ע"כ. משמע שאם לא תיקן תוכ"ד לא יצא, ומקורו מדברי התוספות שלא הולכים אחר המחשבה בשם ומלכות, אלא אחר הדיבור ולכן חיבר מרן את שתי הדיעות וחייב גם מחשבה נכונה כרמב"ם וגם שייסיים טוב, אבל אחד מהם לא מועיל. וג' תירוצים בדבר, א. לדעת מאמ"ר ועוד באמת דעת מרן שמועילה כוונה נכונה בלבד, או דיבור נכון בלבד וכמו שהעלה בסימן רט, להקל ככל השיטות, ומה שכאן מרן החמיר (שהבעיה של הגמרא בברכות יב נפשת ענין אמר ולא לקולא), זה מפני שדרך מרן להעתיק לשון הפוסק באותו ענין אע"פ שלא סובר כמותו בכל מקום. [אך יש קושי בדבר כיון שלשיטת התוספות אין צריך שיהיה דעתו כלל, ותוכ"ד מועיל לתקן, ומרן בסימן רט פסק גם את דברי הרי"ף להקל, שאם סיים תוכ"ד גם מועיל, וי"ל שאף שיתכן ותוספות יודו לדברי הרי"ף, אבל נקטו לשיטתם שהבעיה על כוונה ולהחמיר].

התעטפות כדברי הרדב"ז והאר"י ואכמ"ל].
 הליכות עולם חלק ח (הלכות מזוזה עמוד רמא), שהביא ממאורי אור ואשדות הפסגה (חיו"ד סי' ט), ובאר משה ח"ג (סי' קפב אות ד), לברך לקבוע מזוזה, ואולי הרגיש בזה בהליכות עולם (עמוד רלז), ששם כתב שיברך על קביעת מזוזה או על מצות מזוזה. והוא הנכון יותר. אמנם כאן לשונות את נוסח הברכה ולומר על הדלקת, הוא אפשרי, ושמחתי שראיתי שכן כתב אדה"ז (בסימן רסג קו"א ס"ג בסופו), שאם מדליק על ידי נכרי תברך לאחר מיכן בנוסח של על הדלקת הנר. וע' בדרכי משה סימן ח, עכ"ד. [אמנם הוא לשיטת האשכנזים שנהגו לברך אחר ההדלקה, ולכאורה מדוע לא אמר לשונות את נוסח הברכה תמיד? וצ"ל שסכסוך הידים נחשב להם לעובר לעשייתו, וצ"ע]. וכמו שהביא לדון בשו"ת בית נאמן [ובויען שמואל חלק יט] וכן אמר בשיעורים שבבית נאמן, שאין לנו שום מקור שהברכה של נר שבת הוא להדליק, והוא מדברי הגאונים בלבד, ע"ש. ולענין נר חנוכה הנה בבית יוסף סי' תרעו הביא דברי שבולי הלפט שיש לברך על הדלקת נר היות ואפשר בשליחות, וכן הוא בספר התניא (סימן לה), שכן הוא בירושלמי, וכ"ה בספר הפרדס סימן מב. ולפי זה יש לומר שהוא מצוה נמשכת ואפשר לברך, אמנם בתניא עצמו לענין נר שבת כתב נוסח להדליק. ושם ואל תעשה עדיף.
 וע' במהר"ם שיק (חאו"ח סי' קיט), שתמה על נוסח הברכה להדליק, וכ"כ ביב"א ח"ב (סימן טז), ובויען שמואל ח"כ הביא הרב יהודה ברכה ממש"כ בתורת יקותיאל (חאו"ח סו"ס סא), ששאנו נר שבת כיון שאין המצוה חלה רק אח"כ בלילה וקיל יותר. (ומה שמדמה לתפילין, ערבין ערבה צריך בנוסח הברכה כנ"ל). אך בשו"ע אדה"ז (סי' רסג קו"א ס"ג בסופו), האריך שלכאורה אפשר לברך אחר המצוה כיון שהוא נמשך בהנאתו, אבל מסכם שהנאה זו נמשכת מאליה אחר ההדלקה וא"ל לברך עליה שאין בה ממש אלא על הדלקה שממנה נמשכה, וכו', ע"ש. הרי שאי אפשר לברך אחר המצוה ככה"ג ולכן מכסים בידים דוקא, ולא כמש"כ הרב יהודה ברכה שאפשר לברך אחר הדלקה ממש ואפילו אחר זמן, וצידד בזה. ובמשנתו הראשונה בברכת יהודה ח"א (סימן כח), דייק ממהר"י מברונא (סימן פד), שלא נחשב למצוה מתמשכת. ע"ש.
 ב. האם אפשר לברך אחר עשייתן גבי מצוות מתמשכות, יש מחלוקת גדולה, ומו"ז דעתו למעשה שאין לברך ככה"ג, וכמו מצוות מעקה וכמו שהעלה במשנה אחרונה בחזו"ע חנוכה (ע' קלב), היות ורק במצוה שבגופו נמשכת אמרינן ביה שאפשר לברך אחר המצוה, משא"כ במזוזה ומעקה, ע"ש. וכ"כ בהליכות עולם ח"ח (הלכות מזוזה ע' רלט, רמ), וכ"כ ביב"א חלק י (חיו"ד סי' ל), משם ר"א בן הרמב"ם בספרו המספיק לעובדי ה', וחזר בו ממש"כ ביב"א חלק ח (חיו"ד סי' כז אות ה ובהשמטות שם), וע' ויען שמואל חלק יט (ע' קמו), ובחלק כ (ע' עדר), שכן עיקר מעיקרא. וה"ה לנ"ד. ובחזו"ע שבת (ע' קעב), כתב שאם גמר להדליק לא יברך ולא פירט מדוע ולהנ"ל א"ש. ולא כהרב סופר במנוחת שלום ח"ח (סי' ז דף רטז), שצידד בזה לברך בנרות שבת אחר הדלקה מדין זה. [וכן יש לדקדק מדברי הרמב"ם כמש"כ בברכ"י (או"ח סו"ס יט, וע"ע ביו"ד ר"ס רפט), והגהות המו"ל בהוצאת שיח ישראל], שאפילו שגר בבית שיש לו מזוזה מקיים מצוה, ולא תיקן לו ברכה אלא רק בשעת קביעותה, ע"ש. אך שם איירי כשאדם אחר בירך עליה].
 על אף שיש לצדד קצת ולומר שנה שבת יחשב כמצוה שבגופו, כמו שמצינו בדין נר חנוכה שנחלקו לגביה האחרונים הב"ח מול המג"א וסיעתו, בביאור דעת הר"ן (בפסחים ז), שהיות וצריך להשתתף בפרוטות נחשב למצוה שבגופו שלא מועיל בה שליחות, ובשלחן שלמה להגרשו"א חיזק סברת הב"ח מדברי הרב דוד בונפיד בפסחים שם שסובר כשיטת הב"ח. לפי זה לכאורה גם נר שבת שמצריך השתתפות הוא גם נחשב כמצוה שבגופו ויהיה אפשר לברך לאחר ההדלקה, ולא נהירא. וגם בנר חנוכה נקטינן שאין לברך אחר הדלקה.
 אמנם ישנה שיטת האור לציון שכתב שמעיקר הדין המנהג נגד דעת מרן, ואפשר לברך על המצוות אחר עשייתן כשיטת התוספות, מאחר ופסק השו"ע בסימן קנח (סעיף יא), וז"ל, מברך קודם נטילה, שכל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתן; ונהגו שלא לברך עד אחר נטילה, משום דפעמים שאין ידיו נקיות, ומפני כך מברכין עליהם אחר ששפשוף ידיו, שכבר ידיו נקיות קודם שיטול עליהם מים שניים. הגה: גם יכול לברך עליהם קודם נגוב, שגם הנגוב מן המצוה, ומקרי עובר לעשייתן (הגהות אשירי פ"ק); ואם שכח לברך עד אחר נגוב, מברך אח"כ. ע"כ. וע' בתשובות הרשב"א (סי' תקח, ובמיוחדות סי' קנא), שלא ראיתי איש נזהר מזה שיהיה עובר לעשייתן כשיטת הרמב"ן, ואפשר דכיון שצריך לנגב ידיו כל שלא נגב הוי עובר

לעשייתן, ע"ש. וברמב"ן לקוטות של ספ"ק דפסחים כתב שא"צ עובר לעשייתן, וצ"ע. הרי שדעת מרן בנטילת ידים שצריך שיהיה עובר לעשייתן ולברך רק אחר שיטול פחות מרביעית, וכבר נהגו כולם להתיר לגמרי ולברך אחר הנטילה, וקשה לומר שהוא בגלל הניגוב, שהרי מרן לא סובר כן, משמע בהדיא שהמנהג לברך אחר עשייתן, ומכאן הוכיח אול"צ (בפתיחה לחלק ב, ובשיעור בחנוכה תשן), נגד הרב חיד"א, ואם יש מנהג נגד מרן אפילו שתי דורות הלכה כמנהג. אמנם ביב"א חלק ח (סימן כ), כתב שדעת השו"ע כשיטת התוספות שלא פלוג חכמים, וכמו מי שידיו טמאות שאסור לברך אפילו על הפרי, כן אפילו מי שידיו לא טמאות לא פלוג רבנן ויכול לברך אחר עשייתן, ומה שמסיים מרן ומפני כך מברכין עליהם קודם מים שניים, הנה הוא לא לעיכובא, מאחר ובהמשך כתב השו"ע שהמטביל ידיו אין צריך נגוב. הרי שבכה"ג מותר לברך אחר עשייתן. ודוק. אך יש לדחות ולומר שבכה"ג שמטביל מברך למרן קודם לזה ולא שהניגוב עיקר. ע"ש. ולאור לציון בהטבלת ידים לשיטת השו"ע יצטרך לברך קודם עשייתן.
 והנה אפילו לשיטת אור לציון אין ראייה אלא לענין נטילת ידים שאומרים כשיטת התוספות לא פלוג, אבל לא לענין שאר מצוות, וכמו ששמעתי מהרב יוסף מויאל שאמר משם האור לציון לחקור גבי הכלל שהגמרא אומרת בחולין (בפרק ראשית הגז), היכא דנהוג נהוג, האם המנהג עושה הלכה או לא, דהיינו כגון בין מבושל שנהגו לברך עליו הגפן האם גם לענין הטוב והמטיב נחשב כיון, או היכא דנהוג גרידא אמרינן, ולענ"ד נראה לתלותו בבסיס המחלוקת בין הרמב"ם הלכות מעשר שני ונטע רבעי (פרק א הלכה ג), לראב"ד על דברי הגמרא בראש השנה (דף טו עמוד ב), נהגו העם בחרובין כרבי נחמיה, ואכמ"ל.
שאלה – אדם שבירך על מים והיה לפניו משקה חשוב יותר כמו קולה האם צריך לחזור ולברך על הקולה אם לא כיון במפורש בברכתו לפטור את הקולה?
**תשובה – אין לחזור ולברך על הקולה, ולא אמרו לברך אלא כשהוא גם חביב עתה וגם חביב תמיד, ואם יש מן שבעה גם שהוא מן ז' ידועים דברי הרשב"א שהביאם בבית יוסף בסו"ס ריא, וז"ל, אם היו לפניו אתרוג וזית וקדם ובירך על האתרוג אף על פי שאינו רשאי אינו צריך לחזור ולברך על הזית כיון שברכותיהן שוות והוא שנתכוין לפטור את הזית בברכת האתרוג אבל בלא מתכוין לא דאין בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב דרך גררא אלא דרך כוונה ולפי פירוש זה אם היה אוכל תפוחים ובירך עליהם ואחר כך הביאו לפניו אגוזים אם התפוחים חביבים לו פוטר את האגוזים בגררת התפוחים אבל אם אינם חביבים אינם פוטרם את האגוזים אם לא נתכוין להם תחלה עד כאן וכבר כתבתי זה בסימן ר"ו. עכ"ד. והרב נאמן"ז בבית נאמן (גליון מאה ובהערה 23), תקף בחריפות את הרב הליכות ברכות שכתב, שצריך לברך שוב על הקולה שהוא חביב יותר, שא"כ אין לדבר סוף וגם להרבה אנשים קולא לא חביב כי הם עושים דיטה, ע"ש. וביאור דבריו שצריך שיהיה שני סוגי חביבות, גם חביב תמיד כשיטת רוב הראשונים שבס' רט סעיף א בסברת הי"א, וגם חביב עתה, כשיטת הרמב"ם שבס' רט סעיף ב, והיות ובירך עתה על השתיה של המים, הרי שחביב עליו עתה מים, ולכן אין להחשיב מה שתמיד חביב עליו. ועוד כתב בספר קובץ על הרמב"ם והביאו מהרש"ם בדע"ת שיש להתחשב בחביבות של בריאות, והיות ומשקה הקולא אין בו בריאות לכו"ע, לכן יש בו חוסר חביבות, רק י"ל שכוונת ספר קובץ הוא שאם יש חביבות שוה לשני המינים, הבריאות תכריע, אבל אם יש לו חביבות של טעם למין אחד, וחביבות של בריאות במין השני, האם גם בזה יאמר שקודם הבריאות?
 הרשב"א שיש חילוק גדול בזה, שלענין מין שבעה שהוא אתרוג וזית, כתב אם היו לפניו ולא כיון בהדיא, וכשמסיים בדוגמא השניה של תפוחים ואגוזים כותב שהביאו לו. ולא מדבר על אותו אופן ודוגמא, מאחר ולענין של מין שבעה שהוא חשיבות עצמית אפילו לפניו לא פוטר, אלא אם כיון בהדיא, אבל לענין חביבות, היות ולפניו הרי שבחר בחביבות אחרת ולכן הצריך שלא יהיה לפניו. ודוק.
 היוצא מכל זה שבמין שבעה לא מספיק מין שבעה, אלא צריך שיהיה גם חביב עתה וגם חביב תמיד, שאל"כ יש כאן סב"ל לשיטות האחרים אין לו דין קדימה ונפטר.
 והנה המג"א בסימן רו הביא ס"ח שמשמע מדבריו שנפטר ולא כרשב"א, ודחו בא"ר (ס"ק י'), ופרי מגדים (א"א סימן רו ס"ק ח), שיש לחלק בין ב' מינים למין א', שס"ח מדבר במין אחד שנפטר. וככה"ח החמיר נגד הרשב"א מכח ס"ח והשמטת מרן דין זה מהשו"ע. ומש"כ בספר ברכה נאמנה שמים וקולא נחשב מן אחד לא נראים דבריו.**